

FALAKA

الفلة

Sözlükte yarmak, ikiye bölmek anlamına gelen Feleka fiilinden elde edilmiş arapça bir isimdir.

Çocukların ayaklarının altı yarılınca kadar dövüldükleri için, bu tarzdaki dövmeye Falaka denilmiştir.
bk. F.L.K. md. si

Sa'dī Šīrāzī, *Ġazaliyāt*, ed. M.-'A. Forūgī, Tehran, 1318 Š./1939. U. Schapka, "Die persischen Vogelnamen," Ph.D. diss., Julius-Maximilians-Universität, Würzburg, 1972. D. A. Scott et al., *Parandaqān-e Īrān/The Birds of Iran*, Tehran, 1354 Š./1975. 'Emād-al-Dīn Moḥammad Zakariyā' Qazvīnī, *'Ajā'eb al-maklūqāt wa ḡarā'eb al-mawjūdāt*, ed. F. Wüstenfeld, Göttingen, 1848-49. 'A.-Ḥ. Zarrīnkūb, "Manūčehrī, šā'er-e tabī'at," *Yaḡmā* 5, 1331 Š./1952-53, pp. 349-53, 503-8.

(HÜŞANG A'LAM)

FĀKTA'Ī, ḤOSAYN QAWĀMĪ. See QAWĀMĪ.

FĀL. See DIVINATION.

FELĀḤAT-E MOZAFFARĪ, the first monthly magazine in Persia dealing with agricultural issues. The magazine commenced publication four months after the establishment of the General Agricultural Office of Persia (Edāra-ye koll-e felāḥat-e mamālek-e maḥrūsa). The official publication of that bureau, it ran from Jomādā I 1318/August 1900 to Šawwāl 1325/November 1907 (nineteen issues in all).

The publisher was Mīrzā Maḥdī Khan Faḳīm-al-Šaltāna, the director of the General Office of Agriculture, but the extent of his personal involvement with the magazine is unknown. Some consider Mr. Dascher, the Belgian director of the Faculty of Agriculture (q.v.; *Tārīḡ-e bīdārī*, ed. Sa'īdī Šīrjānī, II, p. 561) to have been largely responsible for this endeavor while others credit Āṣaf-al-Dawla (Šadr Ḥāšemī, *Jarā'ed o majallāt* IV, p. 88). There is, however, no mention of either name in the magazine.

Felāḥat-e Mozaffarī was typeset at the Imprimerie Franco-Persane or, at times, lithographed at the Ḥoqūq Printing House. The format was sixteen or thirty-eight one- or two-column pages, 18 x 22 cm. It rarely carried illustrations or advertisements. Subscription was 8 gerans in Tehran and 14 French francs in Europe. Copies are accessible at the Central Library of the University of Tehran and Cambridge University Library.

Bibliography (for cited works not given in detail, see "Short References"): L. Bouvat, "Nouveaux journaux persans," *RMM* 2, 1908, p. 248. Browne, *Press and Poetry*, no. 267. H. L. Rabino, *Šūrat-e jarā'ed*, Rašt, 1329/1911, no. 160. U. Sims-Williams, ed., *Union Catalogue of Persian Serials and Newspapers in British Libraries*, London, 1985, p. 29. Solṭānī, *Fehrest-e rūznāmahā*, no. 148.

(NASSEREDDIN PARVIN)

FALAK. See ASTRONOMY; COSMOGONY AND COSMOLOGY.

FALAKA (also *falak*, *čūb o falak*), one of the most common instruments of corporal punishment in Persia.

The victim would be made to lie down on his back, and his feet would be fastened to a pole of about 2-3 m long with a loop in the middle made of leather or rope. The loop was held in place by passing its two ends through two holes made in the pole about 20-25 cm apart, with knots at the end to prevent the cord from slipping through. The feet of the victim were put through the loop and the pole was twisted, tightening the loop around the feet so as to prevent release. Then held up by two people, each of whom was holding one end of the pole, the agent of punishment, would strike the soles of the victim's feet with sticks. Sometimes another person would be standing by to hand the agents fresh sticks in case the one being used broke under the force of the blows (Najmī, p. 387). Although the punishment was usually administered to members of the lower social classes, occasionally well-to-do merchants were also subjected to it (e.g., punishment of a leading merchant of Tehran in 1303/1905; see *Tārīḡ-e bīdārī*, ed. Sa'īdī Šīrjānī, I, pp. 321-23). These merchants were typically accused of hoarding or charging high prices for their goods. Another group of people who regularly suffered this treatment were school children. They would be subjected to the treatment by the school's vice-principal (*nāzem*: lit., regulator, or disciplinarian) for laziness or unruliness, particularly in traditional *maktabs*, the elementary, one classroom schools common in Persia to the end of the Qajar rule (effectively 1921; see EDUCATION iii), but also in modern schools with diminishing usage under Reżā Shah (r. 1304-40 Š./1925-1941). It is now considered a thing of the past (Najmī, p. 389; for a photograph of the administration of this punishment, see p. 390, and Šahrī, V, p. 402, fig 78).

Bibliography: N. Najmī, *Tehrān-e 'ahd-e nāserī*. Tehran, 1364 Š./1985. J. Šahrī, *Tārīḡ-e ejtemā'ī-e Tehrān dar qarn-e sīzdahom*, 6 vols, Tehran, 1367 Š./1987. 'A.-A. Sa'īdī Šīrjānī, ed., *Waḡāye'-e ettefāqīya: Majmū'a-ye gozārešhā-ye koḡyanevīsān-e Engelīs...* Tehran, 1362 Š./1983, index, s.v. *čūb zadan*.

(MAHMOUD OMIDSALAR)

FALĀKAN (a sling), a term probably derived from the Avestan *fradaxšānā*- (Darmesteter, II, p. 215, n. 38; *AirWb.*, col. 981). Asadī Tūsī (*Loḡat-e fors*, ed. Mojtabā'ī and Ašraf, pp. 197-98), quoting a verse by Rūdakī, defined *falākan* as *kalāsang*. *Kalāsang/qalmāsang* is described as a device "woven from wool or silk with which shepherds and footmen (*šāferān*) throw stones" (*Borhān-e qāte'*, ed. Mo'īn, III, pp. 1486-87, 1539; cf. Garūsīn, p. 84). In central Persia today, *kelkolāsang* and *kalāsonga* are used for sling (Solṭāna, p. 308), while in eastern Persia the variant *palakmān/palakmo(n)* (Šālčī, p. 76; Reżā'ī, p. 120) are employed.

The slingstone is called *zarštvā*- and *asan*- in the Avesta (*Yt.* 10.39; *Vd.* 17.9). In Persian dictionaries, the slingstone is usually called *moštāsang* (*Borhān-e qāte'*, ed. Mo'īn, IV, p. 2011). The stones were kept in a bag (*tūbra*) along with the sling to facilitate their

Falaka

1007
 NATIONAL LIBRARY
 OF THE
 IRANIAN
 PARLIAMENT
 SUPPLEMENTARY COLLECTION

FALAKA

ESKİLERİN tekrarlıya tekrarlıya doğruluğuna iman ettikleri birkaç ata sözü vardır. Bunların iki tanesi terbiyeye taallük eder:

Dayak cennetten çıkmadır. Ve, hocanın vurduğu yerde gül biter!?

Eğer bunlardan, hele ikincisi hakikat olmuş olsaydı, bugün kırk, elli ve daha yukarı yaşlarda olanların tabanları ve avuçları muhakkak birer Gülistan manzarası arzederdi.

Bizim zamanımızdaki terbiye sistemi tedribe pek yaklaşırdı. İnsan yavrusu gibi değil, maymun, köpek enceği gibi muamele görürdük. Hak ederdik, etmezdik, o ayrı mesele. Yaramazlık, afacanlık etmiyen hangi

çocuk vardır?

Sübyan mektebine başladığımız gün: «Eti senin, kemiği bizim!» diye eline teslim ediliğimiz hocafendinin insafına bağlı idik. Artık o, kendi telâkkilerine ve kendi noktai nazarına göre bizi adam etmeye çalışırdı.

O vakıtki mektep hocalarının içinde çocuğa kıymet veren, dayanın, çocuğu değil terbiye etmek, bilâkis daha ziyade ârsız ve yüz­süz ettiğine inanan, ufacak bir varlığa karşı rıfk ile, halim ile, şefkatle muamele etmenin şüphesiz daha faydalı olduğuna kanaat getiren büyük bir kısım vardı. Fakat herkes böylesine düşemezdi. Bu, baht işi idi.

Devrin maarif sistemi - eğer bu tür-lüsüne bu ad verilebilirse - mekteplerde, iptidai mahkemelerin işkence âletlerini daha çok hatırlatan, bir takım ceza vasıtaları ihdas eylemiş ve tatbik ettirirdi.

Bunlardan biri, ve talebenin üzerinde en fena tesir yapanı falaka idi.

Evvelâ size âleti tasvir edeyim. Tahminen bir buçuk metre uzunluğunda kalın bir sopayı göz önüne getiriniz. Bu sopanın bir ucundan öbür ucuna, çift ipler raptedilmiştir. Bu âletin bir deste, muhtelif kalınlıklarda kızılçık veyahut ki, fındık çubuklarından müteşekkil teferruatı da vardır.

Hocanın indinde ağır bir suç işleyen talebeyi bütün sınıfın önünde sırt üstü yere yatırır. Ayaklarını havaya kaldırıp - suçun ehemmiyetine göre - bazan çoraplı, bazan da çorapsız, o ayakları, bahseyletiğim iplerin ara yerine geçirirler, ipi iki taraflı burmıya başlarlar. Tâ ki, ayaklar kırılmıyamasın, sabit olsun. Bu iş bitince, buruk ipli falakanın bir ucunu sınıf çavuşu, öbür ucunu da başka

bir talebe sımsıkı tutarlar. Mektebin «kalfa» tabir edilen yardımcı öğretmeni değnek destesini eline alır, içinden bir tanesini seçer, inceliği, kalınlığı hakkında hocafendinin fikrini sorar. Muvafık ise, başlar o minimini tabanların altına vurmıya.

Değnek adedi muayyen değildir. Bunun kifayeti hususunda yalnız iki âmil gözetilir: Hocanın insafı ile zavallı yavrunun tahammülü!

O tarihte hıfzıssıhha nazariyelerinin [n] sinj dahi bilen nerede? Vücudun hangi tarafına vurulursa ne neticeler doğurur? Her çocuk dövülür mü? Ayağa kan oturursa ne olur? Kirli ayakta açılan bir yara, bir bere ne gibi tehlikeler arzeder?

Bunların hiç biri düşünülmez, kale bile alınmazdı.

Kalfa değnekleri indirdikçe, biçare mazlûm çocuğun feryatları ayuka çıkar, gözlerinden ip gibi yaşlar dökülür, köpüren dudakları yalvarır dururdu:

— Aman hocafendi! bir daha yapmam hocafendi! vallâhi billâhi hocafendi!.. Ayaklarınızın altına öpeyim hocafendi!..

Kim dinler?

Bu yürekler parçalayıcı manzardan, bu çocuk ıstırabından âdeta marazî bir haz duyuyormuş gibi, gittikçe celâllanan, kuduran koca kavuklu yobaz, içeride yapılan işkencenin dışarıya aksetmesinden çekinerek, feryatları bastırmak gayretile, dehşetten gözleri büyümüş, elleri, ayakları titriyerek öbür çocuklara yüksek sesle jlahiler okuttururdu.

Aldıkları emri ister istemez ifa mecburiyetinde kalan zavallılar, yerde, izzeti nefsi ile beraber, tabanlarının

derileri de parçalanana bedbaht arkadaşlarına baka baka:

**Sol cennetin ırmakları
Akar Allah deyü deyü!..**

diye terennüm ederek, onun gözyaşlarını sanki telmih eder, ufacak gönlünün o andaki duygusuna bilmiyerek tercüman olurlardı.

Derken hocafendi insafa gelir, vurulan değneklerin sayısını kâfi görür, falakaya nihayet verdiğirdi.

Çocuğu, biraz evvel ayaklarını tutan arkadaşları, koluna girip yelden kaldırırlar, basamadığı için âdeta sürüklüye sürüklüye avluya indirirler, çeşmenin altına sokarlardı.

O, hâlâ hıçkırma hıçkırma, tıtriye titriye, acıdan kıvrılarak, hayata, kâinata, Allahına bile küskün, akan soğuk suyun, çıplak ve bereli ayaklarına değmesile, ıstırabını hafifletmeye çalışırdı.

Falakanın altına yattıktan sonra eve gidip hastalanan, hattâ bu yüzden ölen akranlarımı hatırlarım. Fakat bu suretle ölüme sebebiyet verip de ceza görmüş herhangi bir hocadan bahsedildiğini hiç işitmedim.

Yüreği yanan ana-babadan davacı olanlar ekseriya davalarının, hocanın beraatı ile neticelendiğini görürlerdi.

Herhalde, o devirlerde okumaktan nefret edip de tahsillerini yarıda bırakanların çoğu sübyan mektebinde falakaya yatmış olanlardır.

Bu da gösterir ki, lüzumsuz ve şursuz şiddet terbiye ve ıslâh bahsinde mutlaka makûs neticeler verir.

Amma...

Amması var. Ne mi, diye soruyorsunuz? Sizden niçin saklıyayım? Şu anda kendi kendime:

— Ah! diyorum. Bana, şimdi o çağımı iade eden olsa, falakanın altına nasıl da seve seve yatarım!

• D Ü N D E N B U G Ü N E İSTANBUL A N S İ K L O P E D İ S İ

Cilt 3

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Demirbaş No:	128803
Tasnif No:	030.956 İST. A

KÜLTÜR BAKANLIĞI VE TARİH VAKFI'NIN ORTAK YAYINIDIR

Faik Paşa'nın açtığı Büyük Eczane'nin Léon Fridman'ın işlettiği döneme ait bir zarfının yazılı bölümü. Turhan Baytop koleksiyonu

ruluşlarının ilaç ve tıbbi malzeme gereksinmelerini karşılamak için büyük bir gayret sarf etti. 1851 ve 1862 Londra, 1855 Paris ve 1863 İstanbul uluslararası sergilerine Osmanlı ilaç koleksiyonları ile katılarak onur belgeleri ve madalyalar aldı.

Faik Paşa'ya eczacılık alanında yaptığı hizmetler nedeniyle "Ordu Merkez Eczanesi Müdürü", "Devlet Baş Eczacısı" ve 1859'da da "Paşa" unvanları verildi. Cemiyet-i Eczacıyan der Âsitane-i Aliyye (Société de Pharmacie de Constantinople) ve Cemiyet-i Tibbiye-i Şâhâne (Société Impériale de Médecine de Constantinople) demeklerinin kurucularından ve Société de Pharmacie de Paris'in (bugünkü Académie Nationale de Pharmacie) ilk Osmanlı üyesidir.

1849'da Beyoğlu'nda (Pera Caddesi no. 159) açtığı "Büyük Eczane" (Grande Pharmacie Della Sudda) İstanbul'da açılan ilk eczanelerden biridir. Eczane ölümünden sonra oğlu Giorgio Della Sudda'ya ve daha sonra da bu kişinin damadı Léon Fridman'a geçmiştir. 1880'lerde aynı aileden Eugène Della Sudda aynı cadde üzerinde (no. 298) bir eczane (Eczahane-i Öjen Del-lasudda) açmıştır.

Eugène Della Sudda'nın eczanesi 1920'lere kadar açık kalmıştır. 1930'larda Della Sudda ve Polivis Morphiadis aynı cadde üzerinde (no. 244) yeni bir eczane açmışlardır. Bu eczane 1940'lara kadar aynı yerde çalışmıştır. Bu şekilde "Della Sudda" adını taşıyan eczanelerin Beyoğlu semtinde 100 yıla yakın bir ömürleri olmuştur.

TURHAN BAYTOP

FAİK PAŞA

(14 Aralık 1835, İstanbul - 7 Ocak 1913, İstanbul) Eczacı.

Asıl adı Giorgio Della Sudda'dır. Francesco Della Sudda Faik Paşa'nın oğludur. Galata'da doğdu. İlk öğrenimini Lazarist Fransız Okulu'nda (Saint Benoit, Bebek) yaptı. 1851'de Paris'e gitti. Sorbonne'dan bakalorya diploması aldıktan sonra girdiği Paris Yüksek Eczacılık Okulu'nu 1855'te bitirdi. Bir süre Paris'te kimya laboratuvarlarında çalıştı. İstanbul'a döndüğünde hemen binbaşı rütbesi ile Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne'nin kimya ve fenn-i ispençi (galenik) hocalığına atandı, bu görevi yaş haddi nedeniyle emekliye ayrıldığı 1897'ye kadar sürdürmüştür.

Faik Paşa öğretim üyeliği yanında Harbiye Nezareti Eczâ Deposu müdürlüğü, eczacılık müfettişliği ve saray eczanesi müdürlüğü gibi yüksek makamlarda da çalışmış ve 1887'de asker eczacıların alabileceği en yüksek derece olan, "ferik" rütbesini almıştır. Cemiyet-i Tibbiye-i Şâhâne (Société Impériale de Médecine de Constantinople) üyesidir. Cemiyet-i Eczacıyan der Âsitane-i Aliyye (Société de Pharmacie de Constantinople) ve Osmanlı Hilal-i Ahmer (Kızılay) cemiyetlerinin kurucu üyesidir. 1867 Paris uluslararası sergisine yolladığı ilaç maddeleri koleksiyonu ve bunlar üzerinde yaptığı yayınlar nedeniyle "Légion d'Honneur" nişanı almıştır. Faik Paşa bilimsel araştırmaları ve yayınları ile Osmanlı eczacılığına katkılarda bulunmuş ve öncülük etmiş bir öğretim üyesi ve idarecidir.

Bibl. Baytop, *Eczacılık*, 150, 412; P. Apéry, "S. E. Fayk Pacha G. Della Sudda", *Revue Médico-Pharmaceutique*, XXIII, 1910, s. 159.

TURHAN BAYTOP

FALAKA

Eskiden okullarda talebeyi, halk içinde kanunsuz harekette bulunanları herkesin önünde cezalandırmak için kullanılan dayak aracı.

Falaka cezasının uygulanması, "falaka-

ya yatırmak, falaka çekmek, falakaya yıkılmak" gibi deyimlerle adlandırılırdı. Falaka, 1,5 m uzunluğunda ve bilek kalınlığındaki sınığın bir ucundan diğer ucuna çift ip bağlanmak üzere meydana getirilirdi.

Falaka eskiden okullarda, çocukları cezalandırmak gayesiyle kullanılmıştır. Falaka, mahalle mekteplerinin en görünür yerine arma gibi asılırdı. Dayak yiyecek olanların ayakları, falakaya iyice sıkıştırıldıktan sonra falakanın bir ucunu sınıf çavuşu, öbür ucunu da başka bir talebe tutar, hocanın yardımcısı durumundaki, değnek destesini eline alır, hocanın uygun gördüğü değnekle vurmaya başlardı. Vurulacak sopa sayısı ise dayak atma yetkisine sahip olan kimsenin insafına kalmıştı. Suçun şekline göre falakanın uygulanışı ve sopa adedi değişebilirdi. Hafif suç işleyenler mestin üzerine, biraz daha ağır suç işleyenler çorap üzerine, ağır suç işleyenler yalınayak üzerine, çok ağır suç işleyenler ise islak yalınayak üzerine sopa yerlerdi. Falaka cezası uygulanırken daha çok kızılık sopası kullanılırdı. II. Abdülhamid döneminde (1876-1909) askeri okullarda uygulanan falaka cezası, âdeta bir tören niteliği taşırdı. Falaka, sadece okullarda dersini bilmeyenlere ya da yaramazlık yapanlara uygulanmaz, dışarda anne babasına karşı bir kabahat işleyenler de bazen anne ve babaları tarafından okula getirilir ve hocaya rica edilerek falakaya yatırılırdı. Bazen okullarda topluca suç işleyen çocukların hepsi birden falakaya yatırlarak cezalandırılırdı. Bu şekilde verilen cezaya, "ayak birliği" denirdi.

Falaka, Tanzimat döneminde de ilk ve orta dereceli okullarda uygulanan bir ceza şekli olmuştur. Maarif Nizamnamesi'nde değneğin cins ve nitelikleri belirtilmiş, falakanın acıtmadan vurulması öngörül-müşse de buna pek uyulmamıştır. II. Meşrutiyet döneminde falaka yasaklanmış, fakat taşra okullarında yine uygulanmıştır. Falaka cezası, Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar sürmüştür.

Osmanlı döneminde mahalle içlerinde dolaşarak uygunsuz işler yapanları ceza-

Bir anonim yazma eserde kol teftişinde yakalanan suçlunun falakaya yatırılmasını betimleyen resim, 16. yy. Viyana Ulusal Kitaplığı (cod. 8626) Galeri Afa